

door Rudy DE CLERCK *

Voor bewoners en toeristen is in alle hoeken van West-Vlaanderen -en evenzeer in Oostende - het huidige stadsbeeld vrij van enige industriële activiteit en de daarbij horende mogelijke hinder. Maar dat was ruim een 125 jaar geleden helemaal anders. Op het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw waren er -bij gebrek aan afgebakende industriezones – talloze bedrijfsactiviteiten binnen elke stadsmuur, veelal met een kwalijk ruikend karakter. Visrokerijen en -drogerijen behoorden bij die reeks van zogenaamde “hinderlijke bedrijven”. Ze waren overal in de steden actief en dat werd uiteraard niet altijd in dank aangenomen, want één en ander bracht in vele volksbuurten heel wat animo en geruzie teweeg. Die bedrijven waren toen echter wel een absolute noodzaak voor de voedselbevoorrading van de bevolking en bovenop gaven ze werkgelegenheid.

Deze bijdrage wil een aantal -soms schrijnende - protesten en bezwaren, maar ook hartstochtelijke verdedigende stellingen uit die tijd in Oostende weergeven. Ook de argumenten van de officiële besluitvormers (gemeente en provincie) waren soms duidelijk tegengesteld.

Het waarom van het drogen en roken

Het is een gekend gegeven dat vis door zijn hoog watergehalte (70-80%) zeer vlug kan bederven en door de eeuwen heen was het pekelen, roken en drogen van vis het enige middel om vis wat langer te kunnen bewaren. Zolang de koeltechniek niet bestond werd door het hard zouten en het daarna roken of drogen van vis het natuurlijke afbraakproces van vis met meerdere dagen vertraagd. Door het drogen en roken wordt immers zowat 20 % water uit de vis verwijderd. In één woord : een pure noodzaak in die periode vóór 1930 en bovendien was vis toen niet duur. Roken van vis was een typische winteractiviteit en dat had vooral te maken met de seizoengebonden visserij op haring en sprat. Drogen van vis was meer een zomeractiviteit omwille van het vluggere bederf in die periode.

Hoe kwam er toestemming ?

Zeker vanaf 1880 moest een “hinderlijk” bedrijf een officiële toelating bekomen. De procedure startte met de aanvraag vergezeld met grondplannen. Een eerste onderzoek werd door de Gemeente uitgevoerd bij middel van een rondvraag bij alle bewoners in een straal van 100 meter, het gekende “commodo et incommodo”. Ook het Ministerie kwam er soms aan te pas bij middel van de zogenaamde “Commision médicale” en tenslotte was de uiteindelijke besluitvormer de Bestendige Deputatie van de Provincie West-Vlaanderen. De voorstanders van die verwerkende bedrijven waren uiteraard de eigenaars zelf, maar in vele gevallen ook de werknemers zelf. De logische tegenstanders waren de burens maar evenzeer de eigenaars van die aanpalende huurhuizen.

De meest voorkomende bezwaren betroffen reukhinder (“verpestende stanken”), mogelijk brandgevaar, waardevermindering huizen, gevaar openbare gezondheid en bezoedeling van het drinkwater.

Als meest voorkomende argumenten van de verdediger (=eigenaar) waren de werkgelegenheid versus broodroof, de rol als voedselvoorziening, de goede bedoelingen met hygiëne, de goede arbeidsomstandigheden en soms de oncorrecte laster.

Elke partij maakte op soms heel spitsvondige manier haar argumenten bekend aan de bevoegde diensten, de commissaris van Politie, resp. de Gouverneur en de Bestendige Deputatie. Ook werd soms de briefwisseling van een dossier deels in het Frans, deels in het Nederlands gevoerd. Als dit nuttig of storend was voor de (meestal Frans onkundige) uitbater laat zich wel raden en

vriendjespolitiek of vetes zullen ook wel een rol gespeeld hebben bij sommige beslissingen. Zo werd het advies van het Schepencollege niet altijd door de Deputatie gevolgd. Bovendien waren de motieven voor het verkrijgen of het weigeren van een toestemming voor exploitatie door de Bestendige Deputatie van de Provincie niet altijd even duidelijk.

Het Provinciaal Archief van West-Vlaanderen, gevestigd in Sint-Andries Brugge bezit de originele documenten van deze heftige controverses betreffende deze bedrijven. Niet alle brieven waren eigenhandig geschreven, en bovendien waren ze veelal in het Frans.

Een greep uit de belangrijkste verwerkende bedrijven in Oostende tussen 1880 –1930.

West-Vlaanderen telde in de tweede helft van de 19^e eeuw zeer veel kleinschalige vestigingen voor het roken en (of) drogen van vis. De grootste concentraties waren te vinden in Nieuwpoort, De Panne, Brugge en Oostende. In alle volksbuurten van die steden waren meerdere vestigingen bedrijvig.

Deze bijdrage behandelt in chronologische volgorde enkele toestanden in Oostende met de menige twistpunten tussen de uitbaters en de omwonenden.

- Dehaese – Nieuwstraat (1889)

Francis Dehaese had in 1889 (en wellicht al vroeger) een visrokerij in de Nieuwstraat. Veel is er niet over gekend, buiten het feit dat de “Commission médicale” een advies formuleerde op 9 februari 1889 met volgende vaststellingen (vrij vertaald uit het Frans): “*op 5 januari ben ik de haringrokerij gaan bezoeken... die was in volle activiteit....de toestemming door de Gemeente was er al op voorwaarde dat de zeer geringe afval regelmatig zou worden verwijderd... dat de schouw hoger is dan alle omliggende gebouwen....de ligging in het uiterste oosten van de stad verdrijft de rookgassen richting zee, vermits de westenwind er de dominante windrichting is...*”

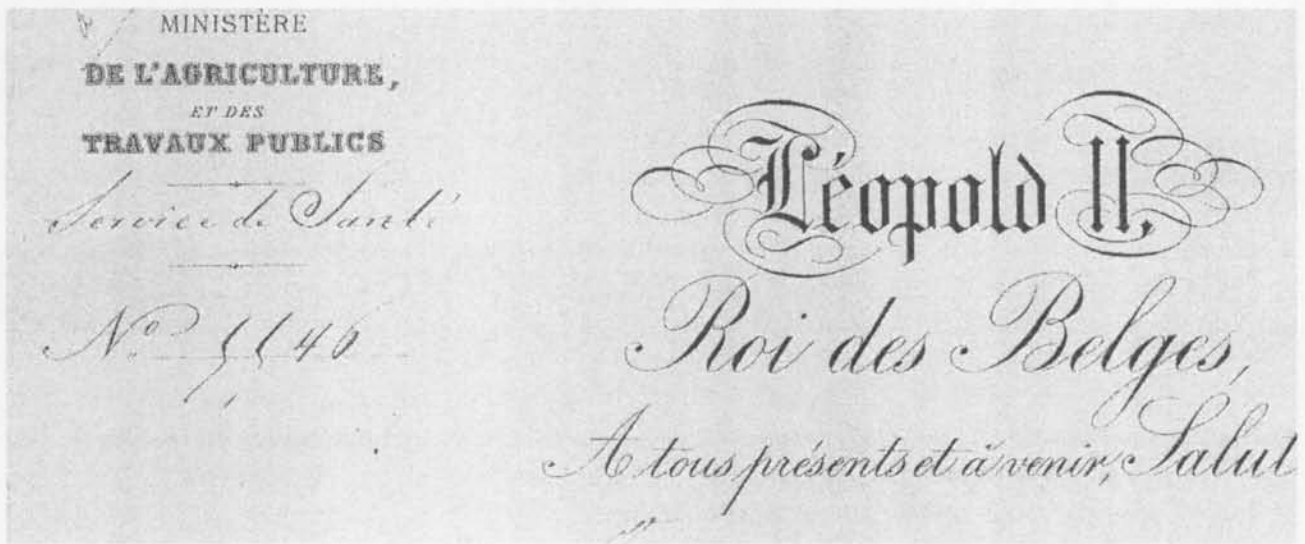
Hier was dus letterlijk en figuurlijk geen vuiltje aan de lucht en bovendien kon men er uit afleiden dat de imposante villa's op de dijk en de middenstad geen last hadden van de hinderlijke uitwasemingen in het armoedige oostelijk gedeelte van de stad.

- Debyser – Dwarsstraat (1895)

Aloïs De Byser wou een visdrogerij in de Dwarsstraat 6 en had daarvoor een aanvraag (niet zelf geschreven maar wel door hem ondertekend) ingediend op 12 juni 1895. Echter, kort daarop stuurde F.G. Thellusson, toenmalig vice-consul van Groot-Brittannië en tevens eigenaar van een aanpalend pand, een protestbrief op 12 juli met o.a. (vrij vertaald uit het Frans): “*de reuk en de vliegen zijn onhoudbaar*”. Dat maakte wellicht indruk op het stadsbestuur, want op 27 juli 1895 werd de officiële weigering uitgevaardigd. Daartegenover kwam als (spontane?) reactie van 31 buurtbewoners: “*..verzoeken u, aan den heer Aloïs Debyser te willen toelaten zijne drogerij van visch te benouden.*”

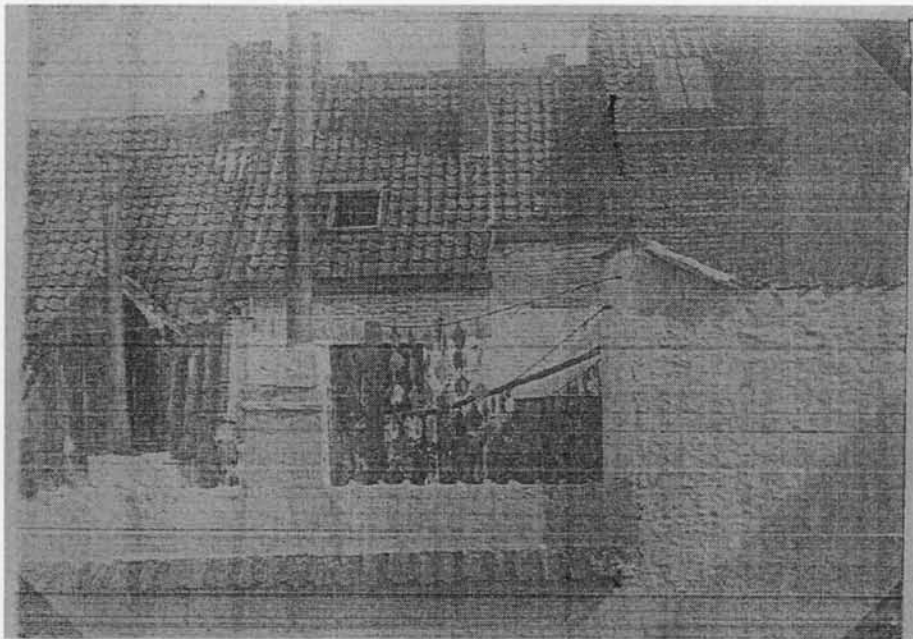
Het verslag van de “Commission médicale” op 9 november in dat jaar was evenzeer positief voor Debyser met (vrij vertaald uit het Frans): “*..alle installaties zijn in perfecte staat van properheid en de materie die gevoelig is aan bederf (koppen en ingewanden), worden onmiddellijk verwijderd....*”.

Dit advies werd dan ook gevolgd door de Bestendige Deputatie op 18 oktober 1895 en werd verder bevestigd door het Ministerie van Landbouw en Openbare Werken op 20 januari 1896 bij middel van een drie bladzijden tellende brief met onderstaand sierlijk briefhoofd:

Die bevestiging was echter gekoppeld aan een aantal voorwaarden, zoals (vrij vertaald uit het Frans) : “... de vissen mogen pas het bedrijf binnenkomen als zij ontdaan zijn van kop en ingewanden....de werkvloer moet twee maal per week gereinigd worden met een oplossing kopersulfaat (100 g per liter water!) ...”

Omtrent de kleinschaligheid van dit bedrijf getuigt onderstaande archieffoto:

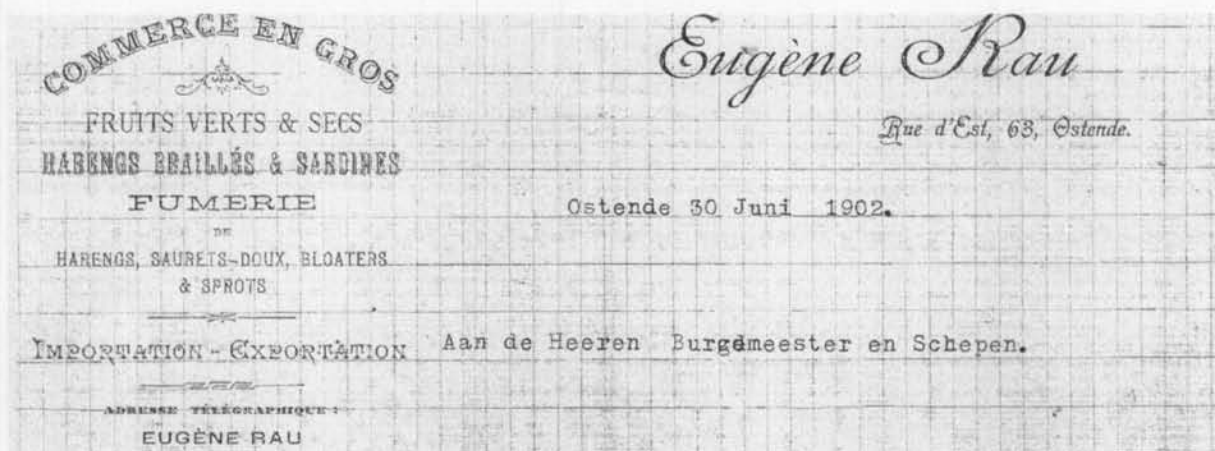
- Eugène Rau- Ooststraat (1902)

De familienaam Rau komt veelvuldig voor in de visverwerking van West-Vlaanderen. In Oostende met Weduwe Rau (1900), Eugène Rau (1902) en Oscar Rau (1929), maar ook in Brugge met Emile Rau (1890) , Gustave Rau (1901), Jacques Rau (1888) en Charles Rau (1891). Het zat dus blijkbaar

in hun genen.

Mevrouw weduwe Rau deed in 1900 een aanvraag voor het oprichten van een schouw voor een visrokerij in de Nieuwpoortsesteenweg nr 38. Naast het gebruikelijke "commodo et incommodo" volgde een gunstig advies van de stad Oostende op 2 juni 1900. Haar aanvraag bleek bedoeld voor haar zoon van 19,5 jaar oud die er twee uur per dag zou werken. In november trok weduwe Rau echter haar voorstel weer in, waarschijnlijk om haar zoon te plaatsen in een rokerij ditmaal vlakbij de "trap" in de Ooststraat. Ze vroeg trouwens om alle documenten en plannen uit het dossier te mogen terugkrijgen.

En inderdaad, begin 1902 deed Eugène Rau een aanvraag voor een rokerij, bewerende dat zijn overleden vader reeds de toelating bezat voor het uitbaten van een visrokerij in de Ooststraat 57, maar kon er jammer genoeg geen officiële bewijzen van voorleggen.

Het rookhuis betrof het vroegere eigendom van een zekere "Monsieur Perier" en was halverwege de Ooststraat gelegen, voorbij de St. Fransiscusstraat, dus dichtbij de "Bassin".

Alfred Monteville, eigenaar van de "Brasserie l'Avenir" in de Sint Fransiscusstraat 40, diende echter op 28 mei 1902 een klacht in tegen de bouw van 4 nieuwe schouwen. Het is onduidelijk hoe het allemaal afliep, maar de rokerij ging finaal toch door, want na nieuwe klachten in 1914 berichtte de administratie van Oostende dat (vrij uit het Frans vertaald) "*..de ongemakken waarvan de burens hadden geklaagd werden verwijderd tot hun volledige voldoening*".

Het was blijkbaar helemaal geen kleinschalig bedrijf want er werkten 12 mannen en 6 vrouwen van 7 uur in de morgen tot 8 uur in de avond. Wel te verstaan dat de totale duur van de rustpauzes 2 ½ uur bedroeg, dus nog altijd een totale werkperiode van 10 ½ uur...

Wat later was er een aanvraag van Eugène Rau op 5 januari 1925 om een stoomtoestel te mogen vervangen: "*...is vervanging van eene oude ketel welke afgebroken is geworden en verkocht voor oud ijzer...*", wat betekent dat Eugène nog altijd goed bezig was. Het huisnummer in de Ooststraat was intussen gewijzigd naar nummer 71. Bovendien was zijn briefhoofd inmiddels ook heel wat indrukwekkender geworden:

GRANDE SAURISSERIE OSTENDAISE

Téléphone 205

Eugène RAU

· SAURETS ·
· SAURETS DOUX ·
· BLOATERS ·
· ROLMOPSE ·

Adresse Télégraphique:
EUGÈNE RAU
OSTENDE

Harengs frais & salés
Sprouts

Morues d'Islande & de la Mer du Nord

RUE D'EST, 71

COMPTE CHEQUE-POSTAL
N° 79.095

Ostende, le 24 Maart 1924

Aan den Heer Goeveerneur

der Provincie West Vlaanderen

Brugge.

- Brunet, Slabbinck en Co- Gouwelozestraat (1904)

Dit is het begin van een lang en gekleurd verhaal. A. Brunet - Slabbinck en Compagnie hadden eind 1904 een aanvraag ingediend "voor het oprichten eener vischrookerij in de Gouwelozestraat no 174" (begin van de huidige Zandvoordesteeweg?).

Er zouden 15 werklieden aan de slag komen, 6 mannen en 9 vrouwen met werktijden van 6 u in de morgen tot 19u met een "repos" van 1 uur s' middags en van ½ uur om 16 u

Als bijkomende info was er ter plekke "geen verwarming", wel verlichting met "pétrol".

Dat oprichten was niet naar de zin van vele omwonenden: op 10 januari 1905 kwam er een eerste protestbrief getekend door De Brock uit de Gouwelozestraat 28 en ondertekend door niet minder dan 39 eigenaars (?), huurders (?) van huizen in de Gouwelozestraat en de Beekstraat. Een drie bladzijden tellende aanklacht kwam er met een hele resem van argumenten, zoals : "dergelijk werkhuis geeft aanleiding tot eenen overvloedigen, dikken en verpestenden rook, die zich op onze daken en huizen in den vorm van zwarte, vette stoffen van aard om het regenwater te besmetten. Daar dit het eenig drinkbaar water is waarover wij beschikken stellen wij ons door het gebruik ervan, bloot aan menigvuldige ziekten en ongemakken. Allen afloop van vuil water is onmogelijk in ons Kwartier daar er nog riool nog loopend water bestaat...en maakt het putwater geheel onbruikbaar...Deze vischrookery moet toch werkvolk van dezelfde soort brengen als der vermaarder "sprotfabriek" en aanleiding geven tot de schandalige feiten welke nog dagelijks langs deze kanten plaats grijpen ..."

Zeer duidelijke taal dus. En of dat niet genoeg was volgde een nieuwe brief. Zij hadden het voornamelijk gemunt op de zg. "Cie" wat blijkbaar de heer Beerblock betekende, die eigenaar was van die woning. De argumenten van de protestbrief van 27 februari 1905 waren eveneens zeer duidelijk : "De heer Beerblock beweert grooten invloed te hebben en steunt daarop om wetten en

reglementen te overtreden...sedert 10 of 12 dagen is de fabriek in werking, en dit zonder de minste toelating...de vier schouwen steken met moeite boven de daken van de naburige huizen uit ..”

Intussen had de stad Oostende al op 14 januari 1905 haar zegen gegeven over het bedrijf en ook de “Commission médicale” had er geen graten in gezien. Uiteindelijk gaf de Deputatie reeds op 10 maart 1905 haar positief advies mits een aantal voorwaarden met o.a. (vrij vertaald uit het Frans) : “*de afvalwateren moeten via een bestaande leiding worden afgevoerd...de werkvloer moet ondoordringbaar gemaakt worden in ciment... de rookschouwen moeten met minstens drie meter de daken van de bureu overstijgen en .. de visafval mag niet langer dan 48 uur in het bedrijf blijven*”.

In termen van snelheid in besluitvorming door de administratie, was deze beslissing zeker vooruitlopend vergeleken met de vigerende normen in onze huidige samenleving...

- Van Hooren- Leffingestraat (1908)

Op 6 maart 1908 kreeg Alfons Van Hooren de machtiging van de Deputatie om in de Leffingestraat 105 een sprotokerij te houden. Dat gebeurde echter niet zonder slag of stoot want buurman - eigenaar Constant Roels die op nummer 103 woonde - was het daar helemaal niet mee eens, zoals blijkt uit zijn brief van 19 december 1907 :

*“...niet kan aangenomen worden door den ongezonden toestand die mij veroorzaakt vuile waters van het wasschen van sprot....gevaar van brand kunnende veroorzaken die tegen mijn eigendom gebouwden gebouw....groot nadeel aandoet voor mijn zieke vrouw...Als uw belijft een neerstig onderzoek doen, zij is weer aan het Roeken zonder te zijn gezien...”*De eigenhandig (gebrekig) geschreven protestbrief bestond eigenlijk uit slechts één lange zin van 141 opeenvolgende woorden zonder punten, komma's of hoofdletters!

Het gunstig advies van de Deputatie kwam er desondanks toch, met als toelichting dat het ging om *”een gesticht van gering belang dat aan de geburen geene ongemakken zal veroorzaken indien de hierna bepaald voorwaarden nageleefd worden”*

In totaal waren er 7 voorwaarden , zoals : *“de schouwen moeten ten minste twee meters boven de vorst uitsteken...de vischafval moet dagelijks aan de karren van 's stads vuilnisdienst besteld worden....het roken van sprot maar mag geschieden gedurende de maanden October, November, December, Januari, Februari, Maart en April..”*

Het volgend deel zal het hebben over de rokerijen van Dossaer (1910), Demaker (1913), Wellecome (1914), Depuydt (1920) , Devos (1923), Storme (1924), Boels (1924), Hendrickx (1925), Goes (1926) ,Verhelst (1926) en Oscar Rau (1929).

* De auteur is betrokken bij de renovatie en uitbreiding van het **Nationaal Visserijmuseum te Oostduinkerke** en deed onderzoek naar visverwerkende nijverheden in de vorige eeuwen.

- Alle geciteerde teksten zijn afkomstig uit het **Provinciaal Archief West-Vlaanderen te Sint-Andries**